

SLAČENJE

Odlomek

Boro Kostanek

V letu gospodovem 1950 so dijaki v Narodnem domu, kjer se je vzgajal in se še vzgaja v veselje naroda naš nadobudni koroški človek, dvakrat na dan pretepali prežganko iz pločevinastih krožnikov. Šele dve leti pozneje je pločevinasti ropot nadomestilo drganje po porcelanastih skodelicah, ki so slovele po svoji tolšči in teži. Zaradi neokretnih ročajev so jih dijaki prevažali od mize do ust in nazaj vedno z obema rokama. To se tudi potem ni spremenilo, ko je prežganko izpodrinila kavi podobna mlaka. Dijaki so sukali svoje jezike po skodelicah, ko so bile že davno prazne, oblizovali porcelanaste stene od znotraj in zunaj in tako zabrisali sledi, ki bi mogle izdati potomcem, da je bila tu kdaj navzoča kava. Nadrobljen kruh se je komaj dodobra zmočil in se ni utegnil privaditi luži, še manj se kopati v topli banji, ker so ga aluminijaste žlice že lovile nase in ga oddajale lačnim povojnim zobem v nadaljnji postopek. Prežganka ni dopuščala v ustih okusa po slanem, sladkem ali kislem, edina njena lastnost je bila, da je praskala po grlu. Drugače je bilo s kavo, čeprav samo s pesjo, ki je v tistih letih pravkar dvignila svoj zeleni greben iz podjunskih in rožanskih polj. Že samo primer, da so v Narodnem domu leta 1952 pili pesjo kavo, je pomenil zadovoljivo zvišanje blaginje, je pomenil socialni napredek, krotenje preteklosti, narodno voljo do življenja in dela na pesnih poljih, je pomenil še večje karitativne dosežke narodnih dobrotnikov, je pomenil končno tisto usodno spoznanje, ki je pozneje zajelo najširše plasti koroškega ljudstva z narodnimi voditelji vred, da so upravičili svoje komodno prekrižane roke, tisto spoznanje namreč, ki se glasi: bo že bog dal.

Res, marsikaj je dal. Dal je prežganko, ki je praskala po grlu, potlej pa je dal kavo, ki ni praskala po grlu, temveč je cedila po njem svoje sladkosti, razvijajoče se iz saharinovih zrn, kakor se pač cedi vsaka pesja kava. Dal pa je tudi, da stojijo koroški Slovenci danes praznih rok pred svojimi nalogami in da v času neštevilnih možnosti ne najdejo nobene možnosti.

Dobo prežganke in pesjih kavnih mlak je Mrt preživel, če že ne v veselju, pa vendar v miru s predstojniki. Nič posebnega se v tistih letih ni pripetilo. Rasel je iz hlač povsod tam, kjer je bilo za to predvideno mesto: skozi hlačnice, skozi pas, skozi razporke. Rasel je hitreje, kot so to mogle razumeti hlače. Enako neugodno se je razvijalo Mrtovo razmerje do druge obleke. Pokalo je v šivih, zazijalo zdaj tu zdaj tam, in nune, ki so jih dijaške hlače vedno bolj očitno starale, vsem tem prepadam niso bile več kos. Bilo je na dlani, da bo v tem spoprijemu zmagal Mrt.

In je tudi zmagal. Gotovo, nekaj so k temu pripomogle tudi latinske sklanjatve, ki so napočile hkrati s prežganko. Obetal se je nov, dosti neprijetnejši spopad, katerega izid pa je bil od vsega začetka jasen. Kako naj bi naši Korotanci v svetem letu 1950, ki so s tem, da jih je župnik vpregel v razna dela na fari in v župnišču, okusili že marsikatero poslanstvo; ki so ob očetovi trmi v hlevu in na polju doživeli prve mesijanske spopade; ki so se ob sosedovski zabitosti našli neozdravljive grčavosti — kje bi se mogle te lastnosti podedovati v čistejši obliki iz rodu v rod, kot se podedujejo do današnjega dne na Koroškem? — Kako naj bi ne potegnili še stare latinske kulture za seboj v ta krog? Zakaj bi ne zaslužili vsaj latinskih sklanjatev v narodne namene, ko slovenskemu narodu v vsej njegovi tisoč štiristoletni zgodovini ni uspelo zaslužiti nikogar, prav nikogar?

Toda »liber latinus«, poleg molitvenikov najvažnejši dokument korotanske omike, je zadevo spretno obrnil v svojo korist in poslal regino, torej kraljico, na bojišče. Na kaj takega so bile čednosti koroškega človeka najmanj trenirane. Tolikšnega aristokratskega prizvoka, kot ga je izžarevala regina, vrli zavodarji niso mogli več meni nič tebi nič prebaviti. Spregledali so takoj svoj abotni položaj: regina se jim je taktično izvrstno predstavila, njim pa ni bilo niti jasno, kam je treba ob taki priliki vtakniti roke. Mar niso bili sinovi tistega ljudstva, ki so se mu začela mehčati kolena, komaj je kdo ob pravem času omenil ime gosposke? Mar tej gosposki niso sami od sebe začeli ponujati svojo pokorščino? Mar ji niso vedno znova za-trjevali svoje vdanosti, ne da bi jih kdo k temu pozival? Sploh je bil narod o ženi nepopolno in za časom obveščen. Poznal jo je kot tisto, ki je podpirala tri vogle pri hiši. Ne v cerkvah in ne v narodnih centralah se od tedaj in do danes ni več povedalo o njej.

Tako ni bilo čuda, da so se mladi latinci-začetniki globoko ponižali, kar — ob robu povedano — našemu človeku sploh ne dela težav, temveč ga le osrečuje. Tako ni čuda, da so pozabili na svoje kmetsko, delavsko in bajtarsko poreklo, se prepričali o zanikrnosti svojih dosežkov ter nevednosti domačega dela in tako pustili romanizirati svoje občutke. Ogrel so se za eksotično kraljico, priklanjali so se ji v vseh sklonih, se je pollaščili v ednini in se sramežljivo dotikali njenih obljin v množini. Razne stvari so počenjali z njo, iz stavčnih spletk so jo trgali in ji pripenjali razne rimske okraske.

Znanje prvih latinskih sklanjatev si je Mrt zagotovil s puello. Ob tem poznanstvu si je utrdil osnovne stike v občevanju z latinsko slovnico. Obremenil je svojo puello zdaj s tem zdaj z drugim obrazilom, kakor je pač nanesla potreba. Kadar mu je za hlačnim razporkom stopilo, mu je ležala v četrtem sklonu. V petem sklonu ji je dvorjanil, kakor je pač vedel in znal, če se je hotel v šestem temeljiteje ukvarjati z njo. Privoščil si je njene roke ali kolena ali kar mu je pač narekovalo erotično nagnjenje; to jo je tako zadovoljilo, da je preskočila v drugi sklon ednine, medtem ko je on zaostajal v prvem in je ni mogel dohiteti. Če se Mrt še danes ne more ogreti za prvi sklon, potem si to razlaga s temi grenkimi izkušnjami. Pred cerkvijo sta se

razhajala — na Koroškem se največ reči godi v bližini cerkve — in takrat ji je moral vrniti, kar je bilo njenega. To je mogel storiti le, če je deklica iz četrtega sklona prelegla v tretjega. Kot človek, ki je v prostem času mnogo zahajal v župnišče, se Mrt ni rad pečal z množino. To je prepuščal drugim, ki so znali svoje puelle stvarno in metodično iznajdljivo ponazoriti v vseh številih. Ti so pač našli vzrok, da so zakoleštrali na kuhinjsko dvorišče, kjer so od treh do petih popoldne posedale kuhinjske pomočnice po klopeh ali sončile svoje belo meso v senci nun.

Vsakdo bo uvidel, da so takšne latinske sklanjatve kvarno vplivale na doraščajočo mladino. Ta pa je pomenila brihtnemu narodu, kot je znano o koroških Slovencih, mnogo več kot up in nado. Zanja je bil pripravljen vse storiti, kakor se je pozneje tudi resnično izkazalo. Takrat seveda razvoj narodne brihtnosti tega še ni narekoval; čas še ni bil zrel, čeprav je bila pripravljenost tu in bi jo bilo treba le sprožiti, prerezati trak, urezati z lopato, ali kakor koli se pač sprožijo vse velike reči. Toda takrat so se le škofijstvo v *splošnem in voditelji Narodnega doma v posebnem* ustavljali kvarnim elementom, ki so ogrožali ljudstvo v njegovih koreninah. Treba je bilo prestreči, da se nadobudni rod ni zadrževal predolgo pri ženskih sklanjatvah, da je čim prej prešel k moškimi. Kot rečeno, je že takrat v vodilnih krogih vladalo mnenje, da ženske sklanjatve premalo ustrezajo namenom narodnih hiš. Pogajanja s profesorskim zborom in z ravnateljstvom šole so pozneje dosegla sicer spremembo, ki pa je prišla za Mrta, žal, prepozno.

Kakor so v Narodnem domu pridno vadili puella v vseh številih, tako so vadili tudi preganjanje skušnjav. Mnogo so se v te namene zamujali v cerkvi, kajti religija je dobro preizkušeno sredstvo za vse. Poskušali so vero z otrplo in hrapavo kožo na kolenih in s tisto zalogo vernosti, ki so jo poleg malice in perila v nahrbtnikih prinesli od doma. Mrtu je vera teknila za silo, okusna prav gotovo ni bila.

S pristopnimi molitvami se je dalo še marsikaj narediti. Iz šestih ali sedmih spalnic so pristopali, umiti, obuti in v lase polizani, in se pri vratih mešali s tistimi, ki so spali posebej, ker so močili postelje. Prvi pristop je bil zelo vsakdanji opravek, za Narodni dom naravnost banalen. Bil pa je potreben, da so se dijaki razgledali, se otesli spanca, poiskali svoje klopi in za dva ali tri listke preložili podobice v molitvenikih na mesto, kjer je stlačen med vrstami počival dnevni svetnik. Kdor je to delo hitro opravil, mu je ostalo še nekaj časa, da je skušal na skrivaj utrgati še nekaj tistih dobrot, ki mu jih je nudila prijetna noč, kolikor ga pri tem pač niso motile trde cerkvene klopi. Temu vsakdanjemu pristopu je kmalu sledilo slovesno in javno pristopanje. Če se je prvega držal večkrat še kak zemeljski spomin na preteklo noč, pri slovesnem pristopanju tega ni bilo več. Tu so se koraki medeno zibali, lahkotno so priplavali vzvišeni cilji, mehko so se vlekle vijuge latinskih psalmov skozi vse tri cerkvene ladje, veselo je poskakoval zvonček zdaj tej zdaj oni kretnji. Trkanje na prsi je bilo vse prej kot priznavanje človeške grešnosti; bilo je iskrivo kovanje jutrnjice, nabijanje

tiste sveže zore, ki se navadnemu človeku obeta le enkrat na leto, namreč na žegnanje, dijakom v Narodnem domu pa vsak dan. Kako smiselno, da je bila pristopu slava tako za petami. Da, marsikaj je bilo mogoče ukreniti tudi vpricho slave, ki je ločila med hvalevrednostjo, samohvalo in baharijo. Spevi so skrbeli za spremembo in bi prav gotovo učinkovali kot uspavalno sredstvo, če bi tega ne onemogočal hlad, ki so ga vse letne čase bruhalo iz sebe stene, tla, stebri in strop, da so se dijaki bokali kot les na soncu.

Pri berilu pa je Mrtu navadno že začela upadati volja do vsakršnih nadaljnjih religiozних pustolovščin. Naj si je prizadeval, kolikor se je hotel, nikdar ni zaleglo dlje kot do evangelija. Ko je zadonela po cerkvi predkoncilska latinščina iz debele poslovne knjige, po netopirsko zaplahutala okoli baziličnih stebrov, švignila prek enoličnih in si natanko podobnih deških frizur do zadnjih vrat, se tam odbila na železnem okovju, se odbijala sredi cerkvene ladje nazaj proti svojemu izvoru in legla neopravljenih poslov nazaj v grlo, ki je še vedno bljuvalo blagovesti, takrat je Mrt že izčrpal svoj repertoar krščanske dejavnosti. Takrat je že lovil sklone, ki so zapeljevali njegova nedolžna ušesa in mu odvracali pamet od koroške vernosti.

Obhajilo je vsako jutro spravilo gnečo v marsikatero spečo ali dremajočo klop. Če govorim tukaj o klopeh, ne mislim s tem lakirane javorovine, ki je vtisnila vsakemu dijaku posebno znamenje na kolenih, na riti in na komolcih, znamenje Narodnega doma, temveč s tem mislim tistih deset fantov, ki so se vsako jutro znova nastanili v njej, pa se vendar niso mogli nikdar prav udomačiti. Koliko krivulj, elips, trikotnikov in drugih geometričnih figur je bilo treba skleniti, koliko poti se je moralo križati na koliko imaginarnih križiščih, preden so vse klopi pokleknile in pomolile jezike, ki jih je mašnik liturgično obtežil. Koliko vaj je bilo treba, preden so stopnice zrešetale vsakega nazaj na svoje mesto. Koliko prostega časa si je bilo treba pritrirati, kajti pravilno korakanje, sukanje in obračanje, poklekanje in stresanje prahu z otopelih kolen, zajčje ovinkovanje, postavljanje v vrsto, tovorjenje raznih cerkvenih predmetov, molenje jezika, prsi, rok in nog, vse te ceremonije nikomur niso padle same od sebe v naročje.

Tistim, ki dvomijo, ali naj pošljejo še svoje zadnje otroke skozi tako temeljito narodno šolo, da jih usposobijo za življenje, tistim je treba to zadevo bolj nadrobno razložiti. Takoj bodo razumeli, zakaj je dom posvečal nemotenemu poteku obhajila tolikšno važnost. Če se je namreč določena klop dvignila prezgodaj, je nastalo pred oltarjem pravo sejensko prerivanje, ki je izpodjedalo seve vsako prazničnost. Če se je dvignila prepozno, so napočili zijajoči presledki, ki so jih klopi skušale napolniti z dirkanjem. Seveda tudi dirkanje po cerkvi ni doseglo svojega namena in je povzročilo navadno le prezir, okus nesposobnosti ali smeh. Tako se je obhajilo zavleklo na račun zahvalnih molitev po maši. Razume se, da teh ni bilo mogoče skrčiti iz istih zelo preprostih vzrokov, iz katerih tudi ni mogoče skrčiti poštevanka ali vremenske napovedi. Sicer pa najdejo Korotanci še vedno kak povod za zahvaljevanje, hvaležnost jih sploh nikoli v življenju

ne izpusti več. Prav tako bi nobenemu uredniku ne uspelo pristrichi priprošnje molitve, ki jih je bilo treba pustiti v cerkvi tik pred odhodom iz cerkve. Čim manj se je dalo skrčiti bogoslužno obredje kot nepremakljivi del hišnega reda, tem bolj se je zato dal skrčiti zajtrk. Tudi tisti, ki Narodnega doma nimajo v krvi, si lahko predstavljajo, da se klopem, ki so zakrivile skrčeni zajtrk, tisto dopoldne zaslužno nič prida ni godilo. Od rutiniranega obhajila je bila torej odvisna izdatnost zajtrka, ki je po svoje spet vplivala na prebavne kisline domovcev.

Treba pa je resnici na ljubo tudi reči, da so dijaki v Narodnem domu obhajilo visoko, nekateri zelo visoko cenili. In to ne samo zato, ker je vedno kdo od predstojnikov z visokega kora podžigal obhajilno vneto študirajoče mladine. Prav gotovo tudi ne samo zato, ker so take prilike ustvarjale javno mnenje o vsakem posamezniku, čeprav samo mnenje o njegovih čevljih in nogavicah. Vsa fiziognomija klečeče klopi se je namreč čudovito jasno razgrnila pred zadaj stoječo klopjo. Naravnost ponujali so se čevlji, nogavice in spodnji hlačni zavih, da si jih natančneje študiral. Za to ni bilo boljnih priložnosti kot čas obhajila, ko je bila noga nepremično izpostavljena ostrim očesom tistih v naslednji vrsti. Ti niso samo vrednotili usnja in podplatov in jim priznavali daljše ali krajše življenjske dobe, niso samo z namenom, da diletantsko ponovijo stvaritev čevljarkega mojstra, vlačili drete, pobirali šila in lesene žebličke ter sodili petam, nategnjenim na kopita, temveč so pogosto stali s počenim in le za silo sešitim smehom ob rojstvu marsikatere luknje v nogavicah, se ob nedeljah spuščali v debato z mažo za čevlje in ob delavnikih dvomili o njeni navzočnosti, se ob praznikih, hudo obremenjeni z novimi sklepi, zgledovali ob gorečnosti ščetke, ki je morala prejšnji večer strahovito razsajati po stičiščih cerkvenega blata in posvetnega usnja.

Konec koncev je obhajilna zadevščina trajala povprečnih sedemnajst minut. Skozi sedemnajst minut je neprestano nekdo hodil, nekdo stal, klečal, vstajal, poklekal, lovil stopnice, napravljaj ovinke, vijuge in črte, nekdo molil z zobmi, brado, ustnicami, nosom, jezikom in se kesal svojih grehov, nekdo pel, molčal, mrmral, nekdo govoril, ogovarjal, pregovarjal, izgovarjal, nagovarjal, odgovarjal, zagovarjal, nekdo molel jezik, zamikal obraz, oskrboval robec s primerno vsebino, nekdo zapuščal klop, nekdo se vračal v klop, nekdo plezal v klop, nekdo lezel čez klop, nekdo brcal klop, nekdo ostajal v klopi, silil iz klopi, bil v klopi, bobnal po klopi, iskal pri klopi, sešteval, pomnoževal, delil, odšteval klopi, sklanjal klop.

Bralec si lahko naslika, koliko energije je Narodnemu domu požrlo, preden so se vse te dejavnosti skladale do zadnje mrve. Ni bilo tako preprosto izračunati pravi trenutek, kdaj je bilo treba eno reč končati in drugo pričeti. Vrhu vsega je bilo treba še skrbeti za to, da so prizori liturgično dostojno potekali.

Izkazalo se je, da se je energija, porabljena bogu v čast in narodu v korist, mnogotero izplačala. Vsi ti obredni deli so se programsko ujemali in se pretakali v neoporečno liturgično enoto. Prefekt na koru, ki je — kot

rečeno — skrbel za to, da so dijaki obhajilo visoko cenili, se je ob pregledu tolikšne cerkvene geometrije sam notranje bogatil. In to docela zaslužno. Kajti dokler so vladale v Narodnem domu takšne kreposti, vera med dijaki ni pešala, latinske sklanjatve niso škodovala čistosti, se je ugled doma zaradi izrednih vzgojnih uspehov in sredstev po vsakih počitnicah širil hitreje kot turški ognji ob zatonu srednjega veka.

Ta procedura ni dopuščala nobenega tujega ali lastnega vpliva in nobene spremembice, čeprav se je ponavljala iz dneva v dan in iz leta v leto. Dolgočasila naših zavodarjev menda ni nikoli, kajti za to jim je bil kraj prevzvišen; in tudi za ljudstvo, iz katerega so izhajali, je bilo treba nekaj storiti. Dolgočasje za to pač ni bilo ustvarjeno. Kaj je bilo potemtakem v latinskih sklanjativah tako posebnega? Kaj je bilo tako posebnega v pločevinastih krožnikih, kjer so se žlice ropotaje podile za prežgano vsebino, ali pozneje v porcelanastih skodelicah, kjer se koščki kruha nikdar niso utegnili do kože zmočiti? Kaj je v tem že posebnega, če klečeči človek kaže svoje čevlje in nogavice tistemu, ki stoji zadaj? Pravzaprav nič. Vendar se ta prilika nudi zelo poredko in pravzaprav samo v cerkvah. V Narodnem domu, kjer so se vzgajali pravi in hrbtnični Korotanci, so bile take prilike seve na dnevnem redu.

V tem pa je treba iskati vzroke za to, da je Mrt nenadoma odkril svoje nenavadne sposobnosti. Preizkusil jih je pri obhajilu na klečečem sošolcu. Izpraskal mu je lesene žebličke in šive iz čevljev, da se je usnje nenadoma začelo lupiti od noge ter je obležalo na cerkvenih tleh pred obhajilno mizo in je ubožec v samih nogavicah zbežal nazaj v svojo klop, medtem ko je vsa cerkev bruhala smeh. Mrtu je uspelo, da je te nenavadne sposobnosti pozneje stopnjeval, dokler ni dosegel vrha, ko je pred očmi zbranih vernikov sredi glavne maše slekel mašnika in štiri ministrante do spodnjih hlač.